

HÁBORÚ VAGY A MÁSIK FÉL MEGÉRTÉSE

MIODRAG PAVLOVIĆ

Ha csak könyvekből tanuljuk a történelmet, hajlamosak vagyunk arra, hogy túlértékeljük jelentőségét: mert látványosak, és sorsdöntő változásokat hoznak. A háborúk valójában dühkitörések, a megzabolázatlan törekvések megnyilatkozásai, de a történelem és az egyes népek fejlődése szempontjából tulajdonképpen azok az erők a fontosak, amelyek a háború utáni rend létrehozását és megtartását eredményezik, és egy hosszabb időszakon át fennmaradnak. Látszólag a háborúk megdöntik a fennálló társadalmi rendet, de ez sem biztos. A győztes a saját társadalmi rendszerét rossz irányba viheti, de az is megtörténhet, hogy megerősíti a legyőzöttek társadalmi berendezkedését. Az a győztes végzete, hogy háborús (győztes) elitje hosszú évekig hatalmon marad, ami szükségszerűen katasztrofális következményekhez vezet. Nem irányíthatnak a harcosok anélkül egy társadalmat, hogy ne keverednének újabb háborúba, vagy mindez ne vezetne gazdasági csődhöz. A háborúk brutálissá teszik a népet, és nem oldanak meg semmit, esetleg csak háttérbe szorítják valamelyik hódító fizikai fölényét. A területszerző szenvedélyt azonban még egy sikeres háború sem csillapítja.

A háború olyan recept, amin a halál van feltüntetve. Méghozzá nem a másoké, hanem a sajátunk. A kérdés csupán az, hogy a halál fogalmán ugyanazt értik-e a szolgálói, a háborús vezérek, és azok, akik olyan helyzetet teremtenek, ami szükségszerűen háborúhoz vezet. A halál válasz a létezésre, a háború pedig a teremtés ellentéte. Értelmetlen, és a meg nem értésből következik. Azért háborúzunk, mert nem tudjuk megérteni a másikat, és valójában nem is értjük, miért kellene ezt tennünk. Úgy tűnik, mintha mások megértése a saját létezésünket kérdőjelezné meg. Minden háborúzó fél azt gondolja, hogy ha valaki ellenünk harcol, az nem érdemi meg, hogy megértsük. És ezt mindkét oldalon így gondolják. Egy olyan célnak a megértése, amely nem azonos a miénkkel, úgy látszik, az embertől mindig idegen volt, sőt folytonos szenvedést okozott számára. Vajon az ember intellektusa eredendően lusta? Mintha min-

denki azt kérdezné önmagától, miért kellene megértenem a másikat, az erőfeszitésem csak elismerést jelentene, szívességet tennék velem.

Az általános emberi agresszivitásról szóló elképzelések mind elterjedtebbek, ami magyarázatot ad arra, hogy miért van olyan sok háború az emberiség történetében. Úgy tűnik mégis, hogy az agresszivitás az emberek többségénél egy kiváltott állapot, és nem állandó léthelyzet. A legtöbben nem nagy örömmel mennek harcolni, így az sem igaz, hogy „vígan megy a szerb katonának”, ahogyan azt egy másodrangú vajdasági költő leírta. Éppen ellenkezőleg: a statisztikák azt mutatják, hogy az emberek nehezen tűrik a hatalmat és a törvényeket, amelyek életüket szabályozzák, és az átlagpolgár sem szívesen nyúl fegyver után, hogy valakit megöljön, és kitegye magát annak a veszélynek, hogy önmaga is megsemmisüljön. A háborúhoz mindig külön előkészületek kellettek, illetve valamilyen sajátos inger. Hosszú ideig járták a harci táncot az indiánok vagy az afrikai törzsek, míg felkészültek arra, hogy háborúba menjenek, még ha önvédelemből is. A férfiak természetükből adódóan passzívak, szeretik a kényelmet, az élvezeteket, a gazdasági jólétet, sokkal jobban, mint a kockázatot, hogy esetleg elcshetnek, elveszíthetik a vagyonukat vagy valamilyen testrészüket. Az ellenség legyőzésének diadala rövidebb ideig tart és kisebb élvezetet nyújt, mint az, hogy önmaga is nyomorékká váljon, megöljék, jogfosztott legyen vagy kirabolják. Ezért gyakorolnak sokat a jó katonák, a csata előtt lerészegednek, kiáltásokkal ingerlik őket harcra, a háború isteneihez és istennőihez fordulnak, harcra buzdítják őket káromkodással és átkozódással, táncokkal és dalokkal készítik fel őket az öldöklésre. A kórosan támadó hajlamú egyedek viselkedését kivéve elég hosszú és közvetett annak a módja, ahogyan ki lehet váltani az emberekből a támadó hajlamot.

Azt hiszem, hogy az emberi természet olyan, hogy nincs szüksége a háborúra. Az viszont elengedhetetlen, hogy megismerjük a másikat, a másik város embereit, a más vidékekről valókat úgyszintén, nemcsak a szomszédainkat, hanem azokat is, akik a miénktől eltérő országokban élnek, olyan szellemi légkörben, amely más, mint a miénk. Ehhez a legfontosabb, amit úgy neveznek, hogy „az információk szabad áramlása”, a másik feltétel, hogy ezeket az információkat valaki fel is használja, figyelembe vegye, és beszéljen róluk.

Csak önmagunkról gondolkodni és beszélni, ha nem is erkölcstelen, de semmiképpen sem haladó dolog. Nem elég az „ismerd meg önmagad” elve, a másik ember megértése is fontos, és ez azt jelenti, hogy az embereket össze lehet hasonlítani egymással. Összehasonlítás nélkül nincs megismerés. És fordítva: csak az a párhuzam ér valamit, amelyben van kifejezendő tartalom, különben önimádatunk körébe zárulunk, minden összehasonlítás a mi javunkat szolgálja, és egyúttal rossz fényt vet másokra, ami oda vezet, hogy végül mindenkivel és mindennel hadban állunk.

A háborúknak, melyeknek a számát sem tudjuk, az egyik közös nevezője a népek megismerő szándékának a hiánya, hogy beleképzeljék magukat a másik helyzetébe; különösen akkor szűnik meg az érdeklődés egymás iránt, ha alap-

vető érdekek ütköznek. Mégis van arra példa, hogy a háborúk – véletlenül vagy céljukkal ellentétben – más népek megismeréséhez vagy bizonyos kulturális hagyományok átvételéhez vezettek. Régen ez is a háborús örökséghez tartozott (pl. Nagy Sándor közel- és közép-keleti hadjáratának hatása India művészetére). Ellenben századunkban az egyes népeket szellemi abroncs öleli körül, ami gátolja a művelődési kölcsönhatásokat. A rombolás ellenére is kapcsolatokat kellene teremteni. A katona, aki visszatér a háborúból, nem hoz magával semmiféle többletet, mert megfosztották politikai, rendőri, katonai és geopolitikai okokból azoktól a pozitív információktól, amelyek arra a térségre vonatkoznak, ahol harcolt.

Bizonytalan tehát a kultúra cseréjéből származó haszon, amit esetleg a háborúnak kellene magával hoznia. Az azonban biztos, hogy azok a népek, amelyek a közelmúltban háborút folytattak, érzékletlenebbekké válnak más népek szenvedései iránt. Akik maguk is szenvednek, közömböseksé válnak (kivéve néhány esetet, amikor önneveléssel ezt meg lehet haladni). Arnold Thonbee megállapította, hogy azok a népek, melyek a háború alatt nagy sorscsapásnak voltak kitéve, arra törekednek, hogy hasonló szenvedést okozzanak egy másik népnek. Ennek a megfigyelésnek a pontosságát egészen friss példák bizonyítják. De az érzékletlenség, amely a hadistenek oltárán való áldozás következménye, folytatódik, és szokása váratlan pillanatokban eluralkodhat ismét. A politikai és erkölcsi kritériumok csökkenésének tudomásul vétele a halálarcú hatalom elfogadását jelenti. A győztes háborúk után többnyire harcosok kerülnek hatalomra, és hosszú távon ez a legrosszabb, ami egy néppel megtörténhet. Csak szilárd alapokon álló demokratikus intézmények képesek arra, hogy ellenálljanak ennek a kísértésnek. A legyőzöttek viszont – ha nem demoralizálódtak teljesen, és nem lépnek a bosszú felületes lelki útjaira – megváltozhatnak, és képesek lehetnek arra, hogy alkotóerejüket lendületbe hozzák, s ez az egyedüli fejlemény, ami fényt hozhat a történelmi események borús égboltjára.

KONTRA Ferenc fordítása

(Megjelent a Koraci 1992/1–2. számában)